

Domovem bytí je „byt“

O vybraných motivech z díla Fjodora Girenka

Simona Filová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Jeden z hlavních úběžníků ruského filosofického myšlení již tradičně představuje reflexe vztahu Ruska a Evropy. Toto téma významně rezonovalo poslední tři století vzájemného intenzivního kontaktu a stále přitahuje pozornost akademické obce i široké veřejnosti v Rusku i v Evropě. Ruští filosofové často formulovali a formulují vlastní témata a pozice skrze vymezování se vůči evropské tradici. V 19. století se na tomto poli vyprofiloval spor, v němž proti sobě stáli západníci a slavjanofilové. Jimi vytyčené póly se ukazují být i v současnosti aktuální — a stejně tak vášnivost, s jakou je diskuse vedena. Na jedné straně je hájen koncept Evropy jako celku, do něhož Rusko samozřejmě náleží a k němuž se hlásí, na druhé straně vyhrcočně postavené otázky podtrhuje slavjanofilská pozice svébytnost Ruska a jedinečnost jeho cesty.

V těchto souvislostech přichází s pozoruhodnou kritikou Evropy a západní civilizace (a s návrhy východisek ze situace, kterou neváhá nazvat patovou) i současný ruský filosof Fjodor Girenok, působící na Filosofickém ústavu RAN¹ a Filosofické fakultě MGU,² autor řady knih, v nichž čtenáře seznamuje se svými úvahami a vlastním myšlenkovým konceptem — archeoavantgardou. O zakladateli nového filosofického směru se zájemce může dozvědět množství informací na jeho webu,³ kde je také volně k dispozici množství textů. Girenkovy knihy, články a obecně komunikace s masovými médii se vyznačují atraktivitou co do obsahu i do způsobu zpracování.

Girenok mimo jiné i záměrně zdůrazněným aktivním společenským působením vyjadřuje svůj příspěvek k tématu filosof a jeho role ve společnosti. Jak významné místo v jeho myšlení a činnosti zaujímá tento motiv, dokládá i to, že zmíněný koncept archeoavantgardy odkazuje tímto směrem — vedle péče o myšlenkovou tradici (prvek *archo*) se má filosof v Girenkově pojetí věnovat především kritickému sledování současných společenských jevů. Filosofickou práci ve společnosti tedy v tomto smyslu vykonává každý, kdo hlasitě formuluje názory mířící proti všeobecně přijímaným stanoviskům, kdo relativizuje zdánlivě nezpochybnitelné. Pronášení nepohodlných postřehů přináší společenskému klimatu tolik potřebný „čerstvý vzduch“. Girenok

1 RAN — zkratka ruské Akademie věd.

2 MGU — zkratka Moskevské státní univerzity.

3 Viz <http://www.hrono.ru/avtory/girenok.html>.

OPEN ACCESS

podtrhuje zejména tento blahodárně očistný vliv kritického myšlení, mířícího reflexí současných poměrů k budoucnosti (prvek *avantgardy*).

Kladu si za cíl stručně představit naznačený „fenomén Girenok“ výkladem dvou hlavních Girenkových myšlenek — pojetí jazyka a *patu*.⁴

Navzdory svému ukotvení na oficiálních a maximálně prestižních pracovištích ve svém oboru se Girenok hlásí k linii, která ruskou filosofii vnímá jako „filosofii na hranici filosofie“ či „filosofii mimo filosofii“. Intenzivní problematizování ruské filosofie, a to především těmi, kdo se jí nejvíce zabývají a kdo ji tvoří, je pozoruhodný fenomén, dlouhodobě charakterizující ruské filosofické myšlení. Tento jev je v jistém spojení se zmíněnou reflexí vztahu k Evropě, tolik významnou mimo jiné pro formulování vlastní národní identity.

Diskuse o tom, co je (a není) filosofie, provází tuto specifickou lidskou činnost od jejích počátků a velcí myslitelé v průběhu dějin různě přispívali svými odpověďmi (či otázkami) a obohacovali ji tak o mnoho vrstev a odstínů. Pokud filosofii rozumíme velmi stručně řečeno racionální činnost hledající nesporné poznání a vidíme její kořeny v antickém Řecku, je zřejmé, že pro ruské myslitele představovala a představuje fascinující předmět zájmu, inspiraci a zároveň velký problém. Dějiny ruského filosofického myšlení 19. i 20. století nám připomínají jména velkých spisovatelů, vědců, náboženských myslitelů, politických a společenských činitelů, literárních vědců, revolucionářů, novinářů. Je patrné, že ruské filosofické myšlení dlouhodobě přebývá v blízkosti literatury, věd, náboženství, publicistiky. Přiznané vykračování za hranice, v níž obvykle filosofii vidíme, je tak časté a výrazné, že pro mnohé je přímo konstitutivním prvkem ruské filosofie.⁵ Pro A. K. Sekackého jsou ze všech ruských filosofických textů nejzajímavější ty, které vznikly mimo akademické kruhy a těmi „nejfilosofičtějšími“ jsou právě texty literární.⁶ Ozvěny sporu slavjanofilů a západníků v těchto souvislostech otevírají otázky po „dostatečné filosofičnosti“, „původnosti“ a náležitosti spojení ruského myšlení s „evropskou záležitostí“ — tj. filosofii.

Fjodor Girenok nezpochybňuje místo a smysl filosofie v ruské kultuře; jak již bylo řečeno, on sám se jí profesně zabývá, přesto se hlásí k odkazu „filosofie mimo filosofii“. Z již uvedeného plyne ohled společenské angažovanosti, kterou pro filosofii vidí Girenok jako žádoucí. Filosofie je činnost nesouvisející primárně s konkrétními specializovanými institucemi, filosofie se často odehrává tam, kde by ji nikdo nehledal a — neviděl, na ulici, doma... Filosofii si Girenok nespojuje s odtažitými tématy a složitým slovníkem, filosofie se zabývá „blízkým“, tím, co žijeme v každodenní realitě, tím, co nás bytostně zajímá. Girenok si na ruské filosofické tradici cení i toho, že neodmítá mimorozumové zdroje, mýty, intuici. To, co mnozí na ruské filosofii kritizují, vidí Girenok spíše jako přednost. Jistá „amorfnost“ ruského filosofického diskurzu připomíná podle něj velmi důležitý motiv — spojování pravdivého vyjádření spíše

4 Více o tématu pojednávám ve své diplomové práci *Fjodor Girenok v kontextu ruské filosofie*, obhájené v lednu 2008 na Filozofické fakultě UK. Text, resumé a posudky k dispozici na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/60447/>.

5 Viz např. zajímavý text M. Epsteina „Mluví filosofie rusky?“ (Govorit filosofija po russki? ; dále také Vlasenko, K. I. „On the national character of Russian philosophy“ a Barabanov, J. V. „Russkaja filosofija i krizis identičnosti“.

6 Sekackij 1997, s. 93–101.

s obrazem než se slovem. Girenok v tomto jevu spatřuje velký potenciál — možnost upozornit na záludnou povahu jazyka.

Úvahy o jazyce představují jednu z ústředních linií Girenokova myšlení, zároveň jsou podtrženy mimořádným zpracováním. Girenokovy texty samy se totiž vyznačují velmi zajímavým jazykem a zjevným důrazem na formální stránku. Neobyčejná čtivost a působivost jeho textů připoutává čtenářovu pozornost a přitom nebezpečně balancuje na hraně rizika, že tento silný dojem z rytmické a onomatopoické kompozice zůstane dominantou čtenářského zážitku.

Girenok staví své texty z obrazů a metafor, z expresivních, superlativních výrazů, z neologismů, a dovedně je tmelí rytmem, napětím, pointou. Podmanivost Girenokova psaní v některých případech přibližuje text básni.⁷ Girenok také opakovaně ve svých knihách a článkách sahá k figurám, které zjevně odporují základní formální logice a obvyklým způsobům práce s jazykem — negování již řečeného, používání neologismů bez náznaku vysvětlení významu, kladení jednotlivých motivů vedle sebe bez objasnění jejich vztahů, absence souvislých argumentačních linií, nevyjasněná východiska. Čtenáři a interpreti Girenkových textů často zdůrazňují jejich obtížnou srozumitelnost související s výše uvedeným.⁸ Četba Girenkových textů představuje skutečné dobrodružství, při němž je čtenář váben a maten zároveň. Čtenáři se neotevřou přímá cesta s ukazateli směru, spíše rozlehlý prostor, v němž autor jako by „kolíkoval“ krajinu, mapoval, naznačoval. Autor jako by — dramaticky — vzbuzoval očekávání sdělení a hned dával najevo, že jeho naplnění je problematické. Tato zvláštní mozaika či chceme-li soutok hlasů cosi *ukazuje*, zjevně se však chce vyhnout ambici něco *dokázat*.

Obsáhlý úvod věnovaný formě a naznačení kontextu chce upozornit na neobvyklost předmětu, o němž se tu pojednává, a zároveň obtížnost, kterou to s sebou nese pro vyjádření o takovém předmětu.

Formální stránka Girenkových textů (či spíše ta formálnější část svérázné srostlice obsahu a formy) podle mého názoru úzce souvisí se záměrem autora — vyjádřit kritický pohled na jazyk a na společenskou realitu dnešního světa, v němž texty a slova hrají podle Girenka zásadní roli. Tato úvaha může působit paradoxně — Girenok pra-

7 Např. jazyková hříčka: „Ljuboj skaz budet iskaženijem.“ Girenok dává do souvislosti „skaz“ (vyprávění, pověst) a „iskaženije“ (zkreslení, zkomolení). Girenok, F. *Metafizika pata*, 3. kapitola, s. 9; dále stojí za zmínku častá zvukomalebnost: „žest žestokosti“ (gesto krutosti), tamtéž, 4. kapitola, s. 10; „uprostit' značit prostit'“ (zjednodušit znamená prominout), tamtéž, 6. kapitola, s. 3; „ključ k zaključeniju“ (klíč k závěru), tamtéž, v názvu kapitoly „Závěr“; „Kdo je pohan (rusky jazyčnik)? Ten, koho vede jazyk“, tamtéž, 6. kapitola, s. 5. Girenkovy texty nejsou dosud přeloženy do češtiny, uvádím tedy své překlady vybraných obrátů a citátů. Citace ke spisu *Metafizika pata* uvádím podle elektronické podoby knihy na adrese: http://www.hrono.ru/libris/lib_g/girenok_pat.html. Kniha obsahuje dvanáct kapitol, každá kapitola je stránkována zvlášť.

8 Viz např. text V. Poljakova „Russkaja filosofija — lovuška dlja čudakov?“ Autor článku zdůrazňuje nedořečenost, zkratkovitost, neujasnění kontextu a termínů, nejistotu o tom, zda Girenok vyjadřuje vlastní názor či zda interpretuje jiný zdroj. Poljakov se ptá: Je (Girenok) geniální? Je blázen? Je obojí zároveň? Sám Girenok ke svému vyjadřování říká: „Dnes je možné filosofovat jen nepřímou (kosvenno), jazykem *kosnojazyčija* (jazykem nesrozumitelným, „pokřiveným“), *Metafizika pata*, 2. kapitola, s. 16.

cuje právě s jazykem, a to způsobem, který vzbuzuje spíše dojem oslavy jazyka, exhibice jeho půvabů a kvalit. Nicméně, jak už bylo řečeno, Girenok vystavuje na světlo, a to s velkou grácií a s nemalou dávkou vtipu, „záłudnosti“, kterými nás jazyk svádí, zrazuje, ba klame. Ukazuje se, že Girenok působivě poukazuje na moc jazyka působit. Girenok tento postoj k jazyku vyjadřuje už tím, jakou podobu dává svým textům, na několika místech ovšem zmiňuje téma jazyka explicitně. Stále se však tyto pasáže hodně vzdalují od výkladu, jaký bychom patrně čekali ve filosofickém textu.

Girenok si dává velkou práci, aby zdůraznil, že jazyk ukazuje, a — zahaluje zároveň.⁹

Jeho výroky související s jazykem často s jakousi lamentací glosují současnou realitu, která, byť typická zejména pro západní civilizaci, v zásadě platí pro celý dnešní svět. Ten je zahlcen texty, slovy..., zkrátka jazykem. Girenkův apel jakoby spočíval ve varování — jazyk je dobrý sluha, ale špatný pán. Jedním z hlavních problémů současného světa je podle Girenka právě to, že se jazyk vykloubil ze svých náležitých rolí a poloh. Řečeno Girenkovými polarizujícími pojmy — Západ propadl jazyku, nechal se strhnout jeho mocí a v současné době představuje Západ křehkou stavbu vystavenou na nejistém podloží jazyka. Náš svět je už „vytvořen“ jazykem.¹⁰ To, co žijeme, vidíme, o čem mluvíme — to vše je založeno na jazyce. Lidé jako by už zapomněli, že život může být i z něčeho jiného než z jazyka. Jestliže nám mnohé knihy připomínají, že čtenář by neměl trávit život čtením knih, ale žitím, Girenkovy texty by se daly chápat jako svérázný příspěvek s podobným poselstvím, s ostnem namířeným proti jazyku a — literatuře, filosofii.¹¹ Pokud je pro Heideggera jazyk domovem bytí, pro Girenka je „průchodní halou“.¹²

Obrazem jazyka jako průchodní haly ukazuje Girenok na cosi z jeho pohledu původnějšího, základnějšího, než je jazyk, na cosi, v čem jsme opravdu doma, či přesněji, kde jsme bývali doma či kde bychom mohli (a měli) být doma. Aniž by to sám takto formuloval a otevřeně polemizoval s jinými pojetími, Girenok přispívá svým dílem k diskusi o mimojazykové realitě a pojmových rámcích. Z Girenkových textů plyne, že

9 Např. „Jazyk vede k cíli i od něj.“ *Metafizika pata*, 6. kapitola, s. 6; „Jazyk, to je skořápka, v které kdysi přebýval původní smysl“, tamtéž, s. 10; „Dokud mlčí jazyk, mluví lidské“, in *Filosofskij manifest archeoavangarda*, s. 1-2; „Jazyk mluví a nedořkává. ... Slova přestávají odkazovat k nejazykovému, znaky k označovanému, odkazují již jen samy k sobě“, in *Pustoje ja kak problema komunikacii*, s. 1.

10 „Ve světě antropologické katastrofy je oporou člověka jazyk, ovšem na něj se už nelze spoléhat. Jeho slova nás uvádějí v omyl. Živá dřev zmlzela, zůstala slova, pletou se pod nohama“, in *Antropologičeskaja katastrofa*, s. 1.

11 Girenok často působí dojmem, že jeho kritika se radikálně obrací proti kultuře obecně — viz zejména text *Archeografija naivnosti*. Na jiných místech je však tento význam oslaben a relativizován.

12 *Filosofskij manifest archeoavangarda*, s. 2. Na tomto místě chci poznamenat, že Girenok většinou neodkazuje na souvislosti svých myšlenek v kontextu evropské (či ruské) filosofie, nedělá to ani v případě zjevné narážky na Heideggerův obraz jazyka jako „domova bytí“. Tento rys Girenkových textů lze chápat ve světle jeho představ o žádoucí podobě filosofického textu dnešní doby — stručný, jednoduchý, čtivý (Girenok 1998, s. 5-6). Girenok se zároveň často stylizuje do role jakéhosi „prvního pozorovatele“ předkládajícího své názory jako čistou evidenci, pokud už výjimečně zmíní jiné zdroje, činí tak zkratkou hraničící s aforismem.

teorie zdůrazňující pojmové rámce jako umožňující uchopení (a pochopení) mimojazykové reality, jsou pro něj nepřijatelné. Věci (v širokém slova smyslu) nevidíme díky jazyku a skrze možnosti konkrétního jazyka, vidíme je díky nim samým. Ony samy mají tu moc „bít nás do očí“, provokovat nás k vyjádření, k činu. To „nejazykové“, mimo jazyk stojící a jazykem jen částečně zachytitelné, je pro Girenoka jednoznačně prvotní, zatímco jazyk je v tomto vztahu druhotný, odvozený. Svět prostě „nějak je“, je uspořádán nejazykovými strukturami a jednotlivé různé jazyky a jazykové formy představují škálu lidských výtvorů, pokoušejících se různými způsoby zachytit nahlížený řád. Z těchto různých popisů zcela zřejmě pro Girenka vycházejí některé jako „přesnější“, lepší, lépe vystihující spatřené, bližší vyjadřované skutečnosti. Tento těsnější kontakt v obraze uspořádání světa je Girenkem vnímán jako žádoucí, zásadní. Vyjádření vzniklé v těsné blízkosti jevu Girenok nazývá doslovností (rusky *doslovnost*). V doslovnosti se skrze jazyk setkáváme s bytím. Doslovnost je vzácným momentem, kdy jazyk na cestě k nejazykovému předobrazu naplnil zdařile své možnosti. Může jít o velké literární dílo nebo o drobný postřeh v rozhovoru, podle Girenka intuitivně poznáme, že tato vyjádření vznikla blízko „věcem“, o nichž promlouvají. Doslovnost je tedy jakousi pomyslnou metou dobrého vyjádření v jazyce. Podobně jako u jiných důležitých motivů ve svých textech Girenok nepřímou naznačuje žádoucí směr jednání, apeluje na čtenáře. Doslovnost předpokládá schopnost mluvčího „vykročit z jazyka“, což může působit podivně, případně banálně. Smysluplné vyjádření však nutně v Girenkově pojetí vyžaduje „stáhnutí se“, odmlčení, naslouchání, pozorování. Girenok nepřímou vyzývá k otevření se zkušenostem a k tomu, abychom se pokoušeli vždy znovu o co nejlepší postihnutí vnímané skutečnosti, při vědomí, že dokonalé vystižení je iluzí. Momenty, kdy se otevíráme a nasloucháme, jsou však podle Girenka vzácné. Téměř neustále přebýváme „v jazyce“, v předem nastavených a připravených postojích; jeden jazykový projev odkazuje na druhý, těžko už zahlédnout, z čeho vycházejí, vycházely či měly vycházet. V tomto motivu jako by se setkala inspirace fenomenologií s formalistickou myšlenkou ozvláštňení.¹³ Bytí v doslovnosti můžeme chápat jako „bytí u věcí“, u zkušenosti jejich prožívání. Vyjádření v doslovnosti zároveň zachází se slovy tak, aby nás upomínalo na jedinečnost popisovaného jevu, aby nás vytrhovalo z navyklých vzorců, aby nám zabránilo automaticky ho přijmout, aniž bychom sdělení plně vnímali v jeho neobyčejnosti, naléhavosti, živosti. (Je zřejmé, že takový postoj žene jazyk na samou hranu jeho funkce. Ideálem projevu v doslovnosti je vlastně umělecký výraz, neustávající tvořivý přístup k jazyku, neologismus. Girenkův vlastní projev s tímto směřováním velmi dobře koresponduje.) Girenok kritizuje především inertní přístup k jazyku, jeho užívání a vztahování se k němu. Kritikou jazyka se soustřeďuje na jeden aspekt v širší analýze situace vzešlé ze základů moderního humanismu.¹⁴

Girenok ve svých textech radikálně ironizuje a zpochybňuje koncept, jenž postavil člověka a jeho rozum do středu světa jako jeho pána. Girenkovým textům můžeme tedy rozumět jako příspěvku v rámci mocného proudu, který zejména během druhé

13 Girenok sám žádné paralely či odkazy v tomto smyslu však, jak je pro něj obvyklé, neuvádí.

14 Jak jsem už naznačila, použít pro Girenkovo sdělení pojmy analýza či kritika, je poměrně problematické, vnáším je do svého výkladu jeho poeticky zachycených myšlenek, sám Girenok s těmito pojmy systematicky nepracuje.

poloviny 20. století z mnoha perspektiv odmítl univerzalistické nároky moderního, údajně v lidské přirozenosti ukotveného rozumu.

V kritice očekávání, které si spojujeme s jazykem (tedy rozumem a vědou), se Girenok dotýká několika rovin, především ekologické, sociální a existenciální.¹⁵ Girenkovy výroky o jazyce naznačily důležitou tezi — ve světě panuje jistý řád se zákonitostmi, které nepocházejí od člověka a které mu nepodléhají. Člověk je bytostí často mocnou, avšak vždy a zásadně závislou na skutečnosti, která jej přesahuje a která mu předchází. Vztahovat se ke světu s ambicí poznat ho vyčerpávajícím způsobem, dobrat se o něm „absolutní pravdy“ a následně jím manipulovat vyústilo v přesvědčení, že každý dílčí popis ukazuje, jak se svět jeví v souvislosti s momentálním psychofyzickým stavem pozorovatele, s jeho dosavadními poznatky, zkušenostmi, specifickým úhlem pohledu, pojmovým rámcem, který používá. Současnou situaci západní civilizace ovlivňující celou planetu nazývá Girenok *patem*. Pro přiblížení pojmu a výše popisované formy uvádím několik citátů:

Pat je nestálý pták, nedrží se doma. Odkud je? Zdaleka. Z lásky k dalekému.¹⁶

Pat je symbolem obnažení vnitřní bezperspektivnosti každé perspektivy.¹⁷

Pat. To znamená — karty na stůl, konec hry. Už žádné tajemství.¹⁸

Místo, v kterém se ruší mystérium, nazývám *patem*.¹⁹

Pat je založen na principu MOŽNÁ, na principu, který rozrušuje každý princip.²⁰

Svět s tajemstvím nazývám světem strukturovaným. Svět *patu* je světem bez struktury.²¹

Slovo přestalo být slovem, je nyní víc než jen slovem. Svět se dal do pohybu, opustil své místo a přišel o rozum. Světem nevládne logos, ale citát... Nikdo si už nemůže zachovat svůj rozum... Už není kam jít. *Pat*.²²

Duší *patu* je lhostejnost, potence k impotenci a v tomto smyslu jde o *pato-potenciál*. Vejít v apatii *patové* situace je možné, vyjít z ní nikoli. *Pat* je nekonečnou slepou chodbou galerie. Život skončil, zbyly ilustrace k němu.²³

Svou rozpravu o *patu* dovádí Girenok k zajímavému momentu, který zdůrazňuje rozměr spíše psychologický, připomíná totiž pojem útěchy. Dnešní západní kultura podle Girenka ještě trpí závratí z množství perspektiv, které se jí naskýtají, bez pevného opěrného bodu na dohled. Kdysi jasné hranice jsou rozrušeny, na jejich místě se roz-

15 O ekologických tématech pojednává zejména Girenkova kniha *Ekologija, civilizacija, noosfera* (Girenok 1987), v ostatních textech je téma přítomno implicitně.

16 *Metafyzika pata*, 1. kapitola, s. 2.

17 Tamtéž, 1. kapitola, s. 3.

18 Tamtéž, 1. kapitola, s. 3.

19 Tamtéž, 1. kapitola, s. 3.

20 Tamtéž, 2. kapitola, s. 8.

21 Tamtéž, 2. kapitola, s. 11.

22 Tamtéž, 8. kapitola, s. 30.

23 Tamtéž, 8 kapitola, s. 30. Na začátku citované pasáže je jazyková hříčka: Ravnodušije — duša pata.

prostírá hřiště nejrůznějších her, vztahů. S přesvědčením o pevném řádu zmizela mimo jiné i útěcha, již vědomí řádu poskytovalo. Vědomí, že existuje něco, co člověka přesahuje, co na něm nezávisí, co představuje jasné kontury jeho světa. Popis *patu*, podobně jako jiné pasáže Girenokových textů, ústí do naznačení binární dvojice — v tomto případě na jedné straně stojí „Západ“ a na druhé straně tušený zdroj naděje, možnost východiska z krize — tradiční způsob života obyčejných Rusů.

Ruština má zvláštní výraz pro směr zvyku, ustálené praxe, odrazu tradice v každodenním životě — *byt*.²⁴ A právě k němu Girenok míří, když dává tušit pozitivní alternativu k neurotizované západní společnosti. *Byt* je spojen s životem v domě — v mikrokosmu, odrážejícím v malém měřítku makrokosmické principy. Pobývání v domě s sebou nese *stálost*, sžití (či lépe sžívání) s obývaným prostorem.²⁵ Dlouhodobým pobytem v určitém prostoru si člověk vůči němu může vypěstovat *vnímavost*, citlivost. Život v domě nutně vyvolává téma *pěče*, kterou člověk může naplnit, či zanedbat — v obou případech zároveň sám také většinou přímo zakouší následky svého pečování či opomíjení péče. *Byt* je mocnou silou podepírající všední děje, povyšující je na rituál na počest udržování života. Sítem *bytu* prošlo to, co má být zachováno v řetězci vedoucím od předků k potomkům. Bytí, jak bylo ukázáno výše, podle Girenka nepřebývá v jazyce, patrně se mu však můžeme přiblížit právě v *bytu*. Přes možné nejasnosti a obtížně vyložitelné formulace je zřejmé, že Girenok na *bytu* podtrhuje fakt, že jde o fenomén spjatý s konkrétním národem a prostorem. Girenok neuvažuje o navazování na tradiční formy života v domě vůbec, má na mysli ruskou realitu a ruský *byt*. Tomuto zdůrazňování národnostního aspektu můžeme rozumět v souvislostech, v nichž Girenok formuluje a publikuje svoje texty — dává najevo, že píše především pro ruské čtenáře a zabývá se tématy souvisícími s ruskou současnou realitou. I přes tento pochopitelný ohled je zřejmé, že se Girenok ve své kritice humanistického projektu dostává do pozice partikularismu — oslavě alternativní formy života a identity, předkládané jako stojící mimo ostatní, nepřevoditelné na společného lidského jmenovatele.

Girenkova kritika jazyka aktualizuje zajímavé momenty, upozorňuje na úskalí a na případné nebezpečí přílišné důvěry vůči jazyku, přílišného očekávání s ním spojeného, zdůrazňuje rozměr hlasu, živé řeči (apelativnost, osobní charakter každé promluvy, sociální kontext a s ním spojenou angažovanost mluvčího). Toto zamýš-

24 Pojem *byt* vyjadřuje způsob života s důrazem na každodennost, všednost, pravidelnou obyčejnost, asociuje tradiční, pevně daný řád. Ožegov 1968, s. 62.

25 Se stálostí souvisí další doplněk do binárního spojení — nomádství, kterému se Girenok kriticky věnuje. S tím je také spojen motiv novopohanství. Girenok vykresluje obraz novopohanství jako průvodní jev situace *patu*, jako jednu z ústředních charakteristik dnešní doby. Novopohanství je podle Girenoka typickým projevem spirituality lidí *patu*, kočujících po duchovních odkazech předchozích generací, nezávazně kombinujících různé praxe za účelem vyprofilování určitého životního stylu. Sám Girenok bývá označován za novopohanského mystika (např. Epstein 1998, s. 4), Girenok k tomu říká, že novopohanství nemá rád, ale nemůže neslyšet jeho hlas. (*Metafyzika pata*, Úvod, s. 3). Girenok ve svých textech předkládá svérázné pojetí novopohanství, které podle něj nenápadně prosákló do životů většiny civilizovaných bytostí. Touha po ztracených totalizujících hodnotách vede „novopohany“ k často eklektickému mísení různých praktik, podle Girenka se však nejedná o víru v nějakou člověka přesahující skutečnost, ale o prosté hledání útěchy a možnosti seberealizace.

lení nad jazykem tvoří součást širší kritiky moderního racionalismu, která přináší zejména působivý obraz *patu* a v jeho analýze množství pozoruhodně plasticky zachycených detailů, výstižných postřehů, důvtipných narážek.

Girenok jako současný myslitel nechává zaznít svůj text–hlas ve své době, pro současné čtenáře a je zřejmé, že důležitým rysem jeho sdělení je jistá naléhavost, apelativnost působivého projevu.²⁶ Obtížné porozumění autorově pozici při unikavosti a mnohoznačnosti jeho výroků problematizuje odpověď na otázku, do jaké míry je jeho práce s paradoxy a s ambivalencí jeho pozic vědomá a záměrná. Heslovitý kritický pohled na moderní racionalismus se ukazuje být prostě odmítáním „Západu“, přičemž uzavírání této kritiky optimismem spojeným s navázáním na tradiční formy ruského života znamenají pozitivní vizi jen pro nacionálně vymezenou skupinu. Girenkovy texty mnohdy implicitně, někdy také explicitně, vzbuzují nostalgii po minulosti, dávné, i té, která ještě žije ve vzpomínkách pamětníků. Okázalé nevyjasňování naznačených narážek a souvislostí hraničí s projevem nechoty osvětlit vlastní pozici při vyslovování provokativních výroků a lze ji jen obtížně obhájit jinak než jako ponechávání „únikové cesty“ při diskusi o kontroverzních tématech typu Rusko jako impérium²⁷ apod. Girenok jako vynikající stylista vytváří ve svých textech zajímavou síť zrcadlící atmosféru dnešní reality. Ozvěny svérázné inspirace fenomenologického volání „zpět k věcem samým“, tušený dialog s post-strukturalistickými mysliteli²⁸ na jedné straně se u Girenoka spojuje s oživením slavjanofilských a hěsychastických myšlenek²⁹ na straně druhé. Při množství hlasů, které ve svých textech Fjodor Girenok propojuje, při jejich unikavosti a obtížné srozumitelnosti, přesto jasně vystupuje zesílené a zdůrazněné vyjádření k tématu dobrého života, v němž Girenok zřetelně naznačuje odpovědi těm, kdo je v jeho díle hledají.

26 Tento apelativně-aktivizační rozměr s sebou však nese zřejmý paradox, Girenok nevyzývá k většímu aktivnímu zájmu o věci veřejné, o podílení se na nich. I v tomto ohledu navazuje na slavjanofilskou tradici — politika představuje zlo, kterému je lépe se co nejdříve vyhnout. Člověku je nejlépe v *bytu*, u toho, co je mu blízké; tam by měl setrvat, působit. „Obyčejný člověk“ přebývajícím v *bytu* sám nejlépe ví, čeho je mu třeba. Mezi oázou *bytu* a státem s politickou praxí jako by se otevírala hluboká propast.

27 Viz např. Girenkův text *Stalin kak estetičeskij žest*, dále také *Eidos ruskkoj imperii*.

28 Girenok dává svému vyjádření podobu blížíící se rhizomu popsanému autory knihy *Tisíc plošin*, Deleuzem a Guattarim; navíc podobně jako oni pracuje s koncepcí „nomádů a usedlých“. Girenok také používá tuto dvojici pojmů, rozumí jí však a vykládá ji rozdílně. Pružnost nomádů je pro Girenka jedním z rysů *patu*. Usedlost je pak pól blízký přebývání v *bytu*. Za zmínku stojí výklad usedlosti, v němž Girenok dává do souvislosti ruské výrazy „stojit“ (v obratu: člověk, který stojí — rozumějme na jednom místě, tedy „usedlý“) a „nastojaščij“ (skutečný), in *Filosofskij manifest archeovangarda*.

29 Jak již bylo několikrát uvedeno, Girenok přiznaně navazuje na slavjanofilskou tradici v mnoha otázkách — vylučné postavení Ruska, pohled na stát a politiku, s čímž souvisí role lidu a jeho svébytné moudrosti. Hěsychastické myšlení rezonuje v Girenkově díle především skrze obezřetný postoj vůči jazyku a kultuře a zároveň v pozitivním zájmu o lidskou tělesnost. V těchto bodech se ukazují spřízněnost s dalším předchůdcem — V. V. Rozanovem, jehož sice Girenok sám nezmiňuje (podobně jako další autory, s jejichž dílem bychom mohli nalézat paralely), ale na něhož zejména Girenkův poetický výraz upomíná.

THE HOME OF BEING IS BYT

ON CHOSEN THOUGHTS BY FEDOR GIRENOK

The article presents the concept of language and *pat* by contemporary Russian philosopher Fedor Girenok. His critique of language and related symbol of *pat* constitute a part of broader critique pointed towards European rationalism. Overloading by texts, overconfidence in language and understanding the language as conceptual pattern that enables to perceive extra-language reality — these are the reasons that according to Girenok essentially corrupted the possibility of true experience. The positive alternative to the *pat* situation of European humanism lies in the „settled“ way of live typical for traditional Russian society and its values and habits — *byt*.

PRAMENY

Girenok, Fjodor. *Metafizika pata*. [on line]. [cit. 2014–09–13]. Dostupné z: <http://hrono.ru/libris/lib_g/girenok_pat00.html>.

Girenok, Fjodor. *Filosofskij manifest archeovangarda*. [on line]. [cit. 2014–09–13]. Dostupné z: <<http://www.elenakosilova.narod.ru/studia/gman.htm>>.

Girenok, Fjodor. *Pustoje ja kak problema komunikacii*. [on line]. [cit. 2014–09–13]. Dostupné z: <<http://www.fedorgirenok.narod.ru/BlossesIch.htm>>.

Girenok, Fjodor. *Antropologičeskaja katastrofa*. [on line]. [cit. 2014–09–13]. Dostupné z: <<http://www.fedorgirenok.narod.ru/Katastrophe.htm>>.

Girenok, Fjodor. *Archeografija naivnosti*. [on line]. [cit. 2014–09–13]. Dostupné z: <<http://www.fedorgirenok.narod.ru/Einfalt.htm>>.

Girenok, Fjodor. *Pato-logija ruskogo uma: Kartografija doslovnosti*. Moskva, 1998.

Girenok, Fjodor. *Ekologija, civilizacija, noosfera*. Moskva, 1987.

Girenok, Fjodor. *Stalin kak estetičeskij žest*. [on line]. [cit. 2014–09–13]. Dostupné z: <<http://www.fedorgirenok.narod.ru/Stalin.htm>>.

Girenok, Fjodor. *Eidos ruskoy imperii*. [on line]. [cit. 2014–09–13]. Dostupné z: <<http://www.fedorgirenok.narod.ru/eidos.htm>>.

LITERATURA

Barabanov, Evgenij. „Russkaja filosofija i krizis identičnosti“. *Voprosy filosofii* 1991, č. 8, s. 102–106.

Deleuze, Gilles — Guattari, Félix. *A thousands plateaus: Capitalism and schizofrenia*. Minneapolis–London : University of Minnesota Press, 1987.

Epstein, Michail. „Govorit filosofija po russki?“, in *Nota Bene*. Jerusalem, č. 1, 2004, 209–221.

Epstein, Michail. *Main Trends of Contemporary Russian Thought*. World Congress of Philosophy, Boston, Aug. 10–16, 1998. [on line]. [cit. 2014–09–13]. Dostupné z: <<https://www.bu.edu/wcp/Papers/Cont/ContEpst.htm>>.

Ožegov, Sergej. *Slovar' ruskogo jazyka*. Moskva, 1968.

Poljakov, Vladimir. *Russkaja filosofija — lovuška dlja čudakov?* [on line]. [cit. 2014–09–13]. Dostupné z: <<http://fedorgirenok.narod.ru/pat.htm>>.

Sekackij, Alexandr. „Marginal'naja filosofija i kliničeskaja praktika: Opyt Rosii“, in *Filosofskaja mysl' v Rosii: tradicija i sovremennost'*, tom 1, Sankt-Peterburg, 1997, s. 93–101.

Vlasenko, Ivan. „On the national character of Russian philosophy“, in *Russian Studies in Philosophy*, vol. 43, issue 3, no. 3, 65–80.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Fjodor Girenok — současná ruská filosofie — kritika moderního racionalismu — pojetí jazyka — novopohanství — nomádi a usedlí

Fedor Girenok — contemporary Russian philosophy — the criticism of modern rationalism — the concept of language — neopaganism — the nomad and settled

Simona Filová (* 1978) vystudovala filosofii a rusistiku na FF UK. Věnuje se redakční práci a překládání. V současné době studuje doktorský program na UVES FF UK, zabývá se interpretací F. M. Dostojevského prizmatem feministické literární teorie.